

זכרון לראשונים

חיים יהודה רות

1963–1896

בגיליון זה אנו מפרסמים שני מאמרים מאת חיים יהודה רות, פרופסור לפילוסופיה ומראשוני המורים באוניברסיטה העברית. חיים יהודה רות (או, בשמו האנגלי, Leon Roth), נולד בלונדון בשנת 1896 ונפטר בניו זילנד, בעת מסע הרצאות שערך שם, בשנת 1963. את חנוכו האנגלי קבל בבית הספר העירוני הותיק של לונדון, בו למד במה שקרוי היום מגמה הומאנית. מלבד היסטוריה, ספרות אנגלית, וצרפתית כשפה זרה ראשונה, למד שם גם שנים רבות לטינית ויוונית עתיקה. אביו, יצרן עשיר של חמרי בנין ויהודי למדן ושומר מצוות, שכר לארבעת בניו (שאחד מהם היה ההיסטוריון היהודי לעתיד לבוא בצלאל ססיל רות) מורה פרטי, "מלמד", שלימד אותם לא רק תנ"ך, ש"ס ופוסקים, אלא גם ספרות עברית חדשה ועברית כשפת דבור במבטא הארצישראלי. בשנותיו באוניברסיטת אוכספורד למד רות בשני חוגי למוד במקביל – תופעה נדירה שהצריכה אשור מיוחד. הוא למד באותה תכנית הלמודים הקלאסיים המורחבת שהיתה מיוחדת לאוכספורד, Mods and Greats, בה למד התלמיד את

השפות, הספרויות וההיסטוריה של העולם היווני והרומי העתיק, אך גם את הפילוסופיה של אפלטון ואריסטו ואת הפילוסופיה המערבית החדשה, מביקון ודיקרט ועד לסוף המאה התשע-עשרה. בעת ובעונה אחת, הוא גם למד בחוג ל"עברית בתר מקראית", שכלל את הלשון והספרות העברית מתקופת בית שני עד תחלת העת החדשה, וכן את ההיסטוריה היהודית מחורבן בית שני ואילך. (אחיו, ססיל רות, היה גם הוא בוגר תכנית זאת ושימש רוב ימיו כמרצה להיסטוריה יהודית באוקספורד.) הוא סיים את למודיו בהצטיינות בשני חוגי למוד אלה, וזמן קצר לאחר מכן 'נחטף' על-ידי האוניברסיטה של מנצ'סטר, בה שמש מרצה במחלקה לפילוסופיה בשנים 1923–1928. באותן השנים גם כתב את ספריו האנגליים *שפינוזה, דיקרט ורמב"ם* (1924) ו*שפינוזה* (שיצא לאור בשנתו השניה בירושלים, 1929). בשנת 1926 הוציא לאור, מכתב יד שגילה בספריה הלאומית של צרפת, את חליפת המכתבים בין דיקרט לכריסטיאן הויגנס, איש המדע והספרות ההולנדי. על תגלית זאת נבחר, שנים אחדות לאחר פרסום ספר זה, לחבר ב'לגיון הכבוד' הצרפתי. על אותה תגלית, ועל ספריו על דיקרט ושפינוזה, נבחר כחבר מן המניין לאקדמיה הבריטית בשנת 1948, כאשר היה כבר שנים רבות פרופסור בירושלים.

בשנת 1928 התמנה לפרופסור הראשון בקתדרה לפילוסופיה על שם אחד העם באוניברסיטה העברית, החדשה יחסית, בירושלים. הוא החזיק במנוי זה עד לפרישתו בשנת 1953. בירושלים המשיך במחקריו על דיקרט ובני דורו, ובשנת 1927 יצא לאור ספרו האנגלי *המאמר על המיתודה לדיקרט*. אך רות ראה כאן תפקיד חדש וחלוצי לעצמו. כחברו לעבודה שמואל הוגו ברגמן (שמערכת היחסים ביניהם לוותה במתחים לא מעטים), הוא הרגיש שחובתו של המורה לפילוסופיה בעברית המתחדשת היא להביא לתלמידים ילידי הארץ ודוברי עברית כשפתם הראשונה מקורות וספרי למוד בלשונם. לשם כך פרסם במשך השנים, בסדרה של ספרי מדע פופולרי בהוצאת ראובן מס, את *מורה דרך בפילוסופיה היונית*, *מורה דרך בפילוסופיה החדשה*, *מורה דרך בתורת המדינה*, ספרים שתחילתם בשנות השלושים של המאה העשרים, ומאז יצאו במהדורות רבות. ספרים אלה הם באמת 'מורי דרך' קצרים ותמציתיים, שעיקרם הן

הביבליוגרפיות וה'עצות לקריאה עצמית'. מפעל חשוב אחר הוא סדרת "ספרי מופת פילוסופיים, מיסודו של חיים יהודה רות", בה יצאו לאור (וממשיכים לצאת לאור) כמה מן הטכסטים המרכזיים של הפילוסופיה, מאפלטון עד ברטרנד ראסל, בתרגומים עבריים. רות עצמו תרגם לסדרה זאת ששה מספרי האתיקה, הפוליטיקה והמטפיזיקה של אריסטו, ותרגומיו עדין קריאים כביום כתיבתם. מה שמעטים ידעו אז הוא שרות, שהיה איש עשיר ולא היה זקוק למשכורת האוניברסיטאית, היה גובה את משכורתו כסדרה כל חודש, ומקדיש את כולה להוצאת אותם "ספרי מופת פילוסופיים".

עיקר עבודתו החלוצית של רות היתה בהוראה באוניברסיטה העברית, בה לימד בקביעות את רוב הקורסים בפילוסופיה עתיקה וחלק גדול מן הקורסים בפילוסופיה אתית ופוליטית. לעתים אף לימד טכסט פילוסופי יווני במקור במסגרת החוג ללמודים קלאסיים. על אפיו המיוחד כמורה החי את מה שמכונה אצלנו חומר ההוראה, והמעורר את תלמידיו לחשוב בכחות עצמם, להתוכח ולחלוק על דעות מקובלות, אפשר לקרוא במה שכתבו עליו כמה מתלמידיו: ראו למשל דבריו של משה שטרנברג בעמודים ט"ו-כ"ב של אוסף המאמרים *הדת וערכי האדם*. תלמידיו לא ידעו לעתים מה דעותיו של המורה עצמו, גם בענייני פילוסופיה ודת. כמה מהם הופתעו לגלות שהוא היה יהודי שומר מצוות, אם כי לא חבש כפה (כמנהג האורתודוכסיה היהודית-האנגלית המתונה). בדבר אחד לא כסה את דעתו: הוא היה כל ימי מגוריו בארץ חבר פעיל ב"ברית שלום", אותו ארגון של אנשי רוח ירושלמים שהיו חברים בו גם יהודה ליב מגנס, מרטין בוכר ועקיבא ארנסט סימון, ארגון שקיים קשרי ידידות עם משפחות ערביות מתונות כמשפחת נשאשיבי ושאף להקמת מדינה דמוקרטית דו-לאומית בארץ ישראל. אחד הגורמים לאכזבתו ממדינת ישראל של דוד בן גוריון היתה נכונותם של ראשי המדינה לקבל את רעיון חלוקת הארץ בין יהודים וערבים, ותביעתם לראות במדינת ישראל מדינה יהודית. אך אולי לא היתה זאת הסבה היחידה לפרישתו המוקדמת. ככל הנראה, לא עמדה האוניברסיטה העברית, כבר בדור השני לקיומה, בצפיות הגדולות שתלה בה. בשנים 1940–1943 עוד כהן כרקטור האוניברסיטה. אך בשנים שאחרי זה הלך

והרגיש את עצמו מבודד גם באוניברסיטה וגם במדינה בכללה. בשנת 1953, כעשר שנים לפני גיל הפרישה הרשמי, עזב את משרתו ואת הארץ וחזר לביתו בלונדון, שהמשיך להחזיק בו גם בתקופת מגוריו בירושלים. לחבריו ותלמידיו נתן, כמתנת פרידה, עותקים מספריו העבריים, ובכרטיס הנלווה למתנות אלה כלל, נוסף לכתבתו בלונדון, את הפסוק הושע ב, ז: "אלכה ואשובה אל-אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה."

בשנותיו האחרונות באנגליה חזר רות ללמודי היהדות, והקפיד לשלב אותם עם העסוק בפילוסופיה, כדי להגיע לתמונה של היהדות שאינה פוגעת כהוא זה בצדה הנורמטיבי, בקיום המצוות, אך מפרשת את המסורת הדתית בדרך המתישבת יותר עם הרקע הפילוסופי של מחשבתו. אחת התוצאות של עסוק זה הוא ספרו האנגלי *Judaism: a Portrait*, שיצא לאור בשנת 1960. ועדיין לא נגענו בכמה וכמה ספרים פופולאריים בענייני חנוך ודמוקרטיה שפרסם בעברית במשך השנים, כדי ללמד את אנשי 'הישוב' משהו מהישגי התרבות האנגלית שגדל בה, ואנתולוגיות של טכסטים עבריים ומתורגמים שפרסם מפעם לפעם לתועלת הקורא העברי.

גם בתוך עסוקים אלה של הוראה ושל פרסום הפילוסופיה ברבים ובעברית, הצליח רות לפרסם לא מעט מאמרים, בעברית ובאנגלית, על דברים הקרובים ללב. כמה ממאמרים אלה יצאו לאור בשנת תשל"ג בכרך בשם *הדת וערכי האדם*, בעריכת צבי אדר ובהוצאת הספרים ע"ש י"ל מגנס. שני המאמרים שאנו מפרסמים כאן מחדש לקוחים מאותו כרך, ואנו מודים להוצאת מגנס על הרשות לפרסמם כאן.

המאמר הראשון נכתב כמבוא כללי לכל כתבי אחד העם, בכרך אחד, בהוצאת דביר, תש"ז (1947). המאמר השני יצא לאור במקורו באנגלית, כהוצאה למורי דת יהודיים שניתנה בכנס באנגליה בשנת 1960 – כשלוש עשרה שנה לאחר המאמר הראשון – ותורגם לעברית על ידי יוסף אור, אחד מותיקי תלמידיו של רות שבהשפעתו הקדיש את עבודת חייו לתרגום טכסטים פילוסופיים לעברית. שני מאמרים אלה פורשים לפני הקורא את בקיאותו של רות גם בספרות הפילוסופית לדורותיה וגם במקורות היהדות, ומדגימים את הסגנון

הצלול והברור שרות הקפיד עליו גם בהרצאותיו וגם בכתיבתו. אך מעבר לזה, הם מראים לנו כיצד יכול היה אדם חושב, שאחד העם היה עבורו אחת מאבני הדרך (אך גם, במדה מסוימת, אחת מאבני הנגף) במחשבת ישראל בעת החדשה, להשתדל (ולהצליח במדה לא מעטה) להתייחס באוביקטיביות לאותו הוגה דעות מרכזי של הציונות, וגם לשנות את דעתו במשך השנים בכמה נקודות יסוד בפרשנות לאחד העם. כאן מופיע רות החושב לעצמו והממשיך לחשוב במלוא כוחו, ואולי יש כאן בבואה דבבואה של אותה מורה ומחנך גדול ויחודי שהיום לא נותר לנו אלא לקרוא, בעניין זה, את מה שכתבו עליו תלמידיו.